

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-324-8-22>

TENDENCIES OF JUDICIAL PRACTICE ACCORDING TO ARTICLE 161 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

ТЕНДЕНЦІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗА СТАТТЕЮ 161 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Smirnova I. S. **Смірнова І. С.**

*Postgraduate Student at the Department
of Criminal Law and Procedure
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law
Khmelnytskyi, Ukraine*

*аспірантка кафедри кримінального права
та процесу
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

В Загальній декларації прав людини 1948 року закладено принцип загального рівноправ'я, який має бути основою будь-якої демократичної та правової держави [1].

Обираючи свій стратегічний курс у зовнішній політиці (вступ до Європейського Союзу), Україна розуміє необхідність адаптації національного законодавства до правової системи Європейського Союзу з метою підвищення ефективності євроінтеграції, тобто приведення їх у відповідність, гармонізувати.

Без сумніву, Україна – як цивілізована країна, прагне до побудови суспільства, в якому мають беззастережно дотримуватися права людини, в тому числі і принцип рівності. Саме тому, принцип рівності знайшов своє закріплення в статті 24 Конституції України, де передбачено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (частини 1, 2 статті 24 Конституції України) [2].

Злочини, які вчиняються з мотивів нетерпимості до певної групи людей прийнято вважати злочином на ґрунті ненависті. Такі злочини містять в собі велику небезпеку, оскільки можуть породити неконтрольоване насильство і, як подальший наслідок – помсту в суспільстві. Безумовно, зважаючи на підвищену суспільну небезпеку, злочини на ґрунті ненависті вимагають рішучого реагування з боку держави.

Україна є учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (надалі – ОБСЄ), тому має зобов'язання щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. Дотримання прав людини і основних свобод, демократія і верховенство права складають серцевину прийнятої в ОБСЄ всезагальної концепції безпеки і що терпимість і недискримінація є важливими елементами впровадження прав людини і демократичних цінностей. Констатовано, що прояви дискримінації і нетерпимості являють собою загрозу для безпеки окремих осіб і суспільства в цілому, такі прояви можуть слугувати причиною більш широкомасштабних конфліктів і насилля [3].

Однозначно, що ігнорування проявів посягання на принцип рівності громадян, призводить в кінцевому результаті до негативних наслідків. Тому розуміючи таку загрозу, Україна, закріпила в Кримінальному кодексі України (надалі – КК України) в статті 161 відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками [4].

Суспільство є завжди «різнобарвним», в ньому виділяються групи людей, які можуть відрізнитися за мовними, національними, релігійними, віковими та іншими ознаками. Нетерпимість до будь-яких «інших ознак» може стати причиною серйозних конфліктів в суспільстві, причиною вчинення кримінальних правопорушень, підґрунтям для маніпуляції суспільною думкою, становити серйозну небезпеку для держави. Мотиви нетерпимості і ненависті можуть бути різними, є змінними і часто залежать від історичного проміжку часу в країні, політичної ситуації, «толерантності» держави до тих чи інших їх проявів.

В цьому контексті є цікавим аналіз тенденцій судової практики щодо кримінальних правопорушень, передбачених статтею 161 КК України. Аналіз проводився в електронному ресурсі «Єдиний державний реєстр судових рішень» (надалі – Реєстр) за пошуковим запитом «ст. 161 КК України», «вирок», «перша інстанція». З аналізу зазначених вище даних можна зробити висновок, що кількість розглянутих судами кримінальних проваджень за ст. 161 КК України за період з 2012-2023 року не є багаточисельною.

Проте, за проаналізований період з 2012 року кількість справ вказаної категорії поступово збільшувалася. Також прослідковується тенденція значного збільшення кількості кримінальних проваджень переданих за вказаною кваліфікацією з обвинувальним актом до суду в період починаючи з 2022 року – після початку повномасштабних військових дій на території України. При цьому в період до 2022 року справи направлялися до суду з кваліфікацією за ст. 161 КК України або в

сукупності зі статтями щодо кваліфікації проти життя і здоров'я. Після оголошення воєнного стану в 2022 року, зазначена категорія справ почала надходити до суду в сукупності з статтями, які передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України, проти авторитету органів державної влади, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

За 2012 рік в Реєстрі міститься лише один вирок, що стосувався умисного вбивства громадянина Демократичної Республіки Конго. Причиною скоєння стало підтримання та реалізація неформального руху «скінхедів» в Україні щодо розпалювання національної, расової ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності певних етнічних і расових груп (вирок виправдувальний) [5].

В 2013 році Реєстр містить також один вирок, який стосувався відповідальності за розповсюдження листівок на користь та в інтересах депутата, які містили відомості, спрямовані на розпалювання ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності. Тобто така справа була пов'язана з передвиборчим процесом [6].

Згідно Реєстру за 2014 рік судами розглядалися дві справи за ст. 161 КК України, які стосувалися вчинення кримінально-караних дій з метою образи почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями та перешкоджання їх релігійній діяльності (при цьому мали місце образи та застосування фізичного насилля до потерпілого). Судом в одній із справ було встановлено, що таким чином обвинувачений обмежив потерпілих в свободі віросповідання, та образив почуття у зв'язку з їх релігійними переконаннями [7]. Також є вирок щодо розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, що виражається у розповсюдженні будь-яких ідей і поглядів, що підривають довіру і повагу до певної національності, раси або релігійного віросповідання, а також викликають зневагу або почуття ненависті до традицій, культури, способу життя, релігійних обрядів громадян даної національності чи раси тощо [8].

За період 2016 – 2022 рік починають з'являтися справи, які стосувалися не тільки розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті (як наприклад в справі про перешкоджання релігійній діяльності «Свідків Єгови») [9], але і з додатковою кваліфікацією за статтями 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту» КК України. Справи щодо посягання на національні почуття українців, стосувалися заперечення права українців на власну державність і самостійність у вирішенні внутрішніх та зовнішніх питань.

Щодо направлених в період 2022-2023 років обвинувальних актів до суду за статтею 161 КК України після початку повномасштабних військових дій на території України кількість справ за вказаною кваліфікацією значно зросла. Вже за пошуковим запитом за 2022 рік міститься 22 вироки суду. При чому кваліфікація відбувалася за сукупністю із статтями 109, 110, 338, 436-2 КК України. В 2023 році також вже наявний великий масив справ, розглянутих судами за статтею 161 КК України в сукупності із статтями 109, 110, 338, 436-2 КК України.

Тенденція до збільшення після 2022 року кількості справ, які направлялися з обвинувальним актом до суду за статтею 161 КК України, на мою думку, не свідчить про низький поріг вчинення посягань на рівноправність громадян в попередні періоди. Підтвердженням чого є звіти неурядових організацій, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, повідомлення у засобах масової інформації щодо протиправних дій пов'язаних із ненавистю на ґрунті різних ознак (стать, сексуальна орієнтація, етнічна, національна приналежність, мова та інше). Натомість могли мати місце ситуації щодо не направлення справи саме за кваліфікацією за статтею 161 КК України (а наприклад, кваліфікація за хуліганство, тілесні ушкодження та інше). Або взагалі потерпілі не зверталися із заявами про кримінальне правопорушення до правоохоронних органів.

Суттєве збільшення судових рішень за статтею 161 КК України в період після початку повномасштабних військових дій на території України свідчить про надання державою більш пильної уваги кримінальним правопорушенням, що посягають на рівноправність громадян. Розуміння всієї суспільної небезпечності можливих наслідків, суспільної небезпечності таких кримінальних правопорушень, їх зв'язок із розпалюванням подальшої ворожнечі та вчинення інших тяжких злочинів.

Література:

1. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 26.05.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. No 30. Ст. 141.
3. Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 9/09 «Боротьба зі злочинами на ґрунті ненависті» від 02.12.2009 р., Рада міністрів ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/182841> (дата звернення: 26.05.2023)

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1722> (дата звернення 26.05.2023)

5. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 07.02.2012 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/21331543>

6. Вирок Хотинського районного суду Чернівецької області від 10.01.2013 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/28613387>

7. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 08.07.2014 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39634296>

8. Вирок Вінницького міського суду від 30.12.2013 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36541176>

9. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 04.06.2015 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44622408>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-324-8-23>

MILITARY CRIMES AND VIOLATIONS OF THE LAWS AND CUSTOMS OF WAR: DEMARCATION ISSUES

PRZESTĘPSTWA WOJSKOWE I NARUSZENIA PRAW I ZWYCZAJÓW WOJENNYCH: KWESTIE ROZGRANICZENIA

Sotula O. S. Sotula O. S.

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of National
and International Law
Kherson State University
Kherson, Ukraine*

*doktor nauk prawnych, profesor,
Profesor Katedry Prawa Narodowego i
Międzynarodowego
Chersonski Uniwersytet Państwowy
Chersoń, Ukraina*

24 lutego 2022 roku rozpoczęła się wojna na pełną skalę między państwem Federacji Rosyjskiej przeciwko państwu Ukraina. Aby nie deklarować celów wojny, władze Federacji Rosyjskiej unikają używania terminu „wojna” i używają określeń „specjalna operacja wojskowa” [1], „wyzwolenie dawnych